

AGENDA

Fairtrade på norsk

1. november 2023

Notat

Innholdsfortegnelse

1	Sammendrag	3
2	Innledning	4
3	Sosial bærekraft i næringsmiddelindustrien	6
3.1	Arbeidsmiljø	7
3.2	Lønn og fordeling av verdiskaping	9
3.3	Arbeidsvilkårene for importert mat og drikke	11
4	Hva mener folk?	13
4.1	Er arbeidsvilkår i mat- og drikkevareproduksjonen viktig for folk?	14
4.2	Mener folk det er forskjell på norsk og utenlandsk mat når det kommer til arbeidsvilkår	17
4.3	Har unge et annet syn på arbeidsvilkår i mat- og drikkevareproduksjon	21
5	Avsluttende betraktninger	22
	Referanser	23
	Fotnoter	25

1 Sammendrag

Dette notatet tar for seg sosial bærekraft i norsk mat- og drikkevareindustri. Utgangspunktet for notatet er en undersøkelse gjennomført i september 2023, som spør et representativt utvalg av befolkningen om hva de mener om arbeidsvilkårene for de som produserer det de spiser og drikker hjemme.

Overordnet viser tallene blant annet at:

- Arbeidsvilkår i mat- og drikkevareproduksjon er viktig for et stort flertall. 70 prosent av de som besvarte undersøkelsen, svarte at når det gjelder maten til egen husstand, så er gode arbeidsvilkår viktig for dem. Et stort flertall ser også på sterke fagforeninger i mat- og drikkevareindustrien som viktig for gode arbeidsvilkår, og mener at flere i bransjen burde fagorganisere seg.
- Folk mener arbeidsvilkårene i norsk mat- og drikkevareproduksjon er bedre enn arbeidsvilkårene for mat- og drikkevareproduksjon i andre land. Det er også flere som føler seg usikre på arbeidsvilkårene innen utenlandsk produksjon, enn for norsk produksjon.
- Et stort flertall ønsker at vi bør produsere, bearbeide og pakke mer av det vi spiser og drikker i Norge.

Notatet går også gjennom noen nøkkeltall knyttet til arbeidsvilkårene i mat- og drikkevareindustrien, samt betydningen næringen har for samfunnet, for blant annet verdiskaping, beredskap og utvikling i hele landet.

Notatet bærer navnet Fairtrade på norsk. En antakelse som notatet utforsker, er om norske mat- og drikkevarer oppleves som, og er, sosialt bærekraftige bare i kraft av å være norske.

2 Innledning

Hva er sosialt bærekraftig mat? I dette notatet tar vi for oss arbeidsvilkårene i næringsmiddelindustrien og hva folk flest mener om dem. Næringsmiddelindustrien er hvor det skjæres kjøtt, pakkes fisk, bakes brød, ystes ost og tappes mineralvann. Blant mye annet. Rundt 50.000 arbeidstakere jobber i den landbaserte mat- og drikkevarenæringen, fordelt på over 2.000 bedrifter. Faktisk er dette Norges største fastlandsindustri. Flest ansatte er det i kjøttindustrien, etterfulgt av fiskeindustrien, bakeribransjen, meieriindustrien og drikkevareindustrien.

Industrien er viktig for Norge på flere måter, og vil fortsette å være det i fremtiden. Det er særlig tre element som er relevante å fremheve:

- Selv om produksjonen av mat i Norge fremdeles ligger bak regjeringens mål om 50 prosent selvforsyningsgrad, produseres det mye mat, drikke og nytelsesvarer i Norge. Nærings- og nytelsesmiddelindustrien tilfører verdi til denne omfattende produksjonen, ved å omgjøre råvarer som melk, korn og kjøtt til ferdige produkter. Det gir økt verdiskaping for samfunnet, og bidrar til at verdiskapingen fra råvarene skjer i Norge, heller enn i andre land.
- Næringen bidrar til vekst og liv i hele landet, og baserer seg i stor grad på naturgitte fordeler i den enkelte region og det enkelte lokalsamfunn. Enten det nå gjelder tilgang på rene fjorder, god landbruksjord, eller kompetanse og markeder bygd opp i lokalsamfunn og region over tiår. I mange kommuner har industrien en rolle som hjørnesteinsbedrift og bidrar til verdiskaping og merverdi langt utover arbeidsplassene i seg selv. Det er vanskelig å se for seg en politikk som tar hele landet i bruk uten at nærings- og nytelsesmiddelindustrien spiller en viktig rolle.
- Næringen spiller en viktig rolle for norsk beredskap. Som det blant annet beskrives i Agenda-notatet «Matens rolle i totalberedskapen», gjør en betydelig selvforsyningsgrad på mat at Norge blir mindre sårbar for en mer ustabil situasjon internasjonalt. Internasjonale verdikjeder for mat kan

skape sårbarheter for matforsyningen, og tilstedeværelsen av en betydelig nærings- og nytelsesmiddelindustri bidrar til å redusere denne sårbarheten.

I dette notatet går vi gjennom resultatene fra en befolkningsundersøkelse om den sosiale bærekraften innen produksjon, pakking og bearbeiding av maten og drikken, som folk kjøper på butikken. Vi spør folk hva de tenker om forholdene, og hvordan de ser på forskjellen mellom norskproduserte og importerte varer. I tillegg spør vi folk hva de tenker om to ulike veier til å påvirke arbeidsvilkårene; på den ene siden sterke fagforeninger, og på den andre siden at forbrukere bevisst velger mat og drikke som er produsert under gode arbeidsvilkår.

3 Sosial bærekraft i næringsmiddelindustrien

Før vi ser på resultatet av befolkningsundersøkelsen, skal vi i dette delkapitlet se på noen illustrerende trekk ved den sosiale bærekraften i næringsmiddelindustrien.

3.1 Arbeidsmiljø

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) overvåker arbeidsmiljøet i hele det norske arbeidslivet. Fra deres gjennomgang kan vi konkludere med at næringsmiddelindustriens arbeidsmiljø har sider som både er mer og mindre utfordrende enn resten av arbeidslivet i Norge.¹ Av særlig utfordrende sider kan følgende trekkes fram:

- Tre ganger så mange som jobber i næringsmiddelindustrien har hatt en fraværsskade det siste året, sammenlignet med det norske arbeidslivet sett under ett. Det vil si at man har blitt skadet på jobben, og som en følge av det har måttet være hjemme mer enn selve ulykkesdagen.
- Over dobbelt så mange som jobber i næringsmiddelindustrien sammenlignet med det norske arbeidslivet sett under ett opplever sterk støy fra blant annet maskiner og verktøy, som igjen gir risiko for at hørselen blir påvirket. Nesten dobbelt så mange i næringsmiddelindustrien som i resten av arbeidslivet opplever som en følge av dette arbeidsrelatert nedsatt hørsel.
- Dobbelt så mange som jobber i næringsmiddelindustrien, sammenlignet med det norske arbeidslivet sett under ett har smerter i beina. En arbeidsmiljøfaktor som gir risiko for smerter i beina, er langvarig stående arbeid. Dette er det mer av i næringsmiddelindustrien enn i norsk arbeidsliv sett under ett.

Samtidig er det også sider ved næringsmiddelindustrien som skiller seg positivt ut:

- Næringsmiddelindustrien har lavere emosjonelle krav enn det norske arbeidslivet sett under ett. I næringsmiddelindustrien er det en tredel så vanlig som ellers i arbeidslivet å oppleve at man må håndtere andres eller egen følelse av sorg, sinne, fortvilelse eller oppgitthet på jobb.
- Næringsmiddelindustrien har mindre arbeid på huk eller knær enn det norske arbeidslivet sett under ett. I næringsmiddelindustrien er det

halvparten så vanlig som ellers i arbeidslivet å sitte på huk eller knær mer enn en firedel av arbeidstiden.

- Næringsmiddelindustrien har lavere sykefravær enn det norske arbeidslivet sett under ett. Dette gjelder både sykefravær over 14 dager og sykefravær med egenmelding.

3.2 Lønn og fordeling av verdiskaping

Norsk matindustri skaper store verdier. Verdiskapingen i 2020 var på nesten 40 milliarder kroner, ifølge tall fra NHO Mat og Drikke.¹ Det er store variasjoner mellom virksomheter i verdikjeden for mat, men flere av virksomhetene i verdikjeden for mat leverer store overskudd. På Kapitals liste over Norges rikeste, har 10 av de 100 rikeste formuene sine fra enten dagligvarehandel eller sjømat.² Samtidig har den delen av verdikjeden for mat som er knyttet til næringsmiddelindustri et bedre utgangspunkt for omfordeling av verdiskaping enn privat sektor i Norge generelt. Om lag halvparten av de ansatte er nemlig medlem av en fagforening.³ Det er høyere enn gjennomsnittet i privat sektor, der det er litt under 4 av 10 som er medlem av en fagforening.⁴ I en medlemsundersøkelse blant medlemmene i Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund (NNN), som er den største fagforeningen i næringsmiddelindustrien, var det rundt en tredel som oppga «høyere lønn» som viktigste årsak til at de er fagorganisert.⁵

Ifølge SSB var snittlønnen for operatører innen næringsmiddelindustrien, som er en stor yrkesgruppe i bransjen, litt over 39.000 kroner før skatt per måned i 2022.⁶ Det er mindre enn medianlønnen for alle arbeidstakere, som i 2022 var på litt over 47.000 kroner.⁷ Samtidig er det høyere enn grensen som defineres som lavtlønnet, altså under 85 prosent av snittlønn for industriarbeidere. I 2022 var du definert som lavtlønnet dersom du tjente under 37.000 kroner.[viii] (#_edn8) Havbruksarbeidere, en annen yrkesgruppe i verdikjeden for mat, tjente noe bedre, med en månedslønn på rundt 50.000 kroner, altså høyere enn medianlønn i Norge.⁸

De siste årene har det vært flere tilfeller på sosial dumping i verdikjeden for mat.⁹ Sosial dumping vil si at utenlandske arbeidstakere i Norge får vesentlig dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn norske. I 2019 fant A-krimsentret flere eksempler på så lav timelønn som 70-80 kroner timen i en kontroll av 17 fiskeribedrifter i Nordland.-¹⁰ NNN har vært blant fagforeningene som presset på for at det skulle komme på plass flere tiltak mot arbeidslivskriminalitet og sosial dumping. Regjeringen la fram en egen handlingsplan mot arbeidslivskriminalitet og sosial dumping i 2022.¹¹ Forekomsten av sosial dumping og varierende lønnsforhold var blant begrunnelsene da partene i arbeidslivet ble enige om en allmenngjøring av blant

annet minstelønn for fiskeindustribedrifter i 2014. Det vil si at også arbeidstakere i bedrifter uten tariffavtale får rett på minstelønnen partene har forhandlet fram for bedriftene med tariffavtale.¹² For fagarbeidere var denne satsen på 220 kroner timen i 2023.

3.3 Arbeidsvilkårene for importert mat og drikke

Brorparten av importerte mat- og drikkevarer til Norge kommer fra EU-land. Generelt har vi grunnlag for å si at lønns- og arbeidsvilkårene i norsk industri, herunder næringsmiddelindustrien, er bedre enn i EU. European Working Conditions Telephone Survey er en stor EU-undersøkelse om arbeidsvilkår for arbeidstakere i Europa.¹ Her finnes tall fra 2021 for samlekategorien «Industry and agriculture». Fra denne undersøkelsen går det blant annet an å si følgende:

1. I EU-landene hadde 35 prosent av de ansatte innen industri og landbruk problemer med å få endene til å møtes økonomisk, mens det samme tallet for Norge var 10 prosent.
2. I EU-landene hadde 42 prosent av de ansatte innen industri og landbruk en form for fagforening eller annet organ som representerte arbeidstakerne på jobben, mens det samme tallet for Norge var 85 prosent.
3. I EU-landene var den gjennomsnittlige arbeidstiden 44 timer i uka for ansatte innen industri og landbruk, hvis man ser alt lønnet arbeid de utfører i løpet av en uke under ett. Det samme tallet for Norge var 36 timer i uka.

Basert på tall fra European Working Conditions Telephone Survey fra 2021, konkluderer STAMI med at arbeidsmiljøet i det norske arbeidslivet generelt sett er bedre enn i andre europeiske land. STAMI skriver at belastning og krav er bedre balansert ut med beskyttelse og andre ressurser i jobben i Norge.²

USA er et av landene Norge importerer mest mat og drikke fra utenfor EU. Her har Food Chain Workers Alliance beskrevet flere alvorlige brudd på anstendige arbeidslivsstandarder:³

- 8 av 10 arbeidstakere i bransjen har ingen rett på sykedager.
- Hver tiende arbeidstaker jobber mer enn ti timer hver dag.
-

Majoriteten har ikke fått noen opplæring innen helse, miljø og sikkerhet (HMS).

Globalt er det betydelige utfordringer med brudd på arbeidstakerrettigheter innen verdikjeden for mat og drikke. Et eksempel på et svært problematisk fenomen, er hvor utbredt barnearbeid er innen matproduksjon. 7 av 10 barnarbeidere i verden jobber med matproduksjon.⁴

4

Hva mener folk?

Som del av arbeidet med dette notatet har Tankesmien Agenda fått bistand av Respons Analyse til å gjennomføre en spørreundersøkelse i befolkningen om synet på sosial bærekraft og arbeidsvilkår i mat- og drikkevareproduksjon. Undersøkelsen er besvart av et landsrepresentativt utvalg på 1024 personer i alderen 18 til 87 år, trukket tilfeldig fra Respons Analyses webpanel. Undersøkelsen er gjennomført i tidsperioden 20. – 27. september 2023. Spørsmålene og resultatene som i dette delkapitlet gjengis, både i tekst og figurer, er presentert i større detalj i vedlegget til slutt i dette dokumentet.

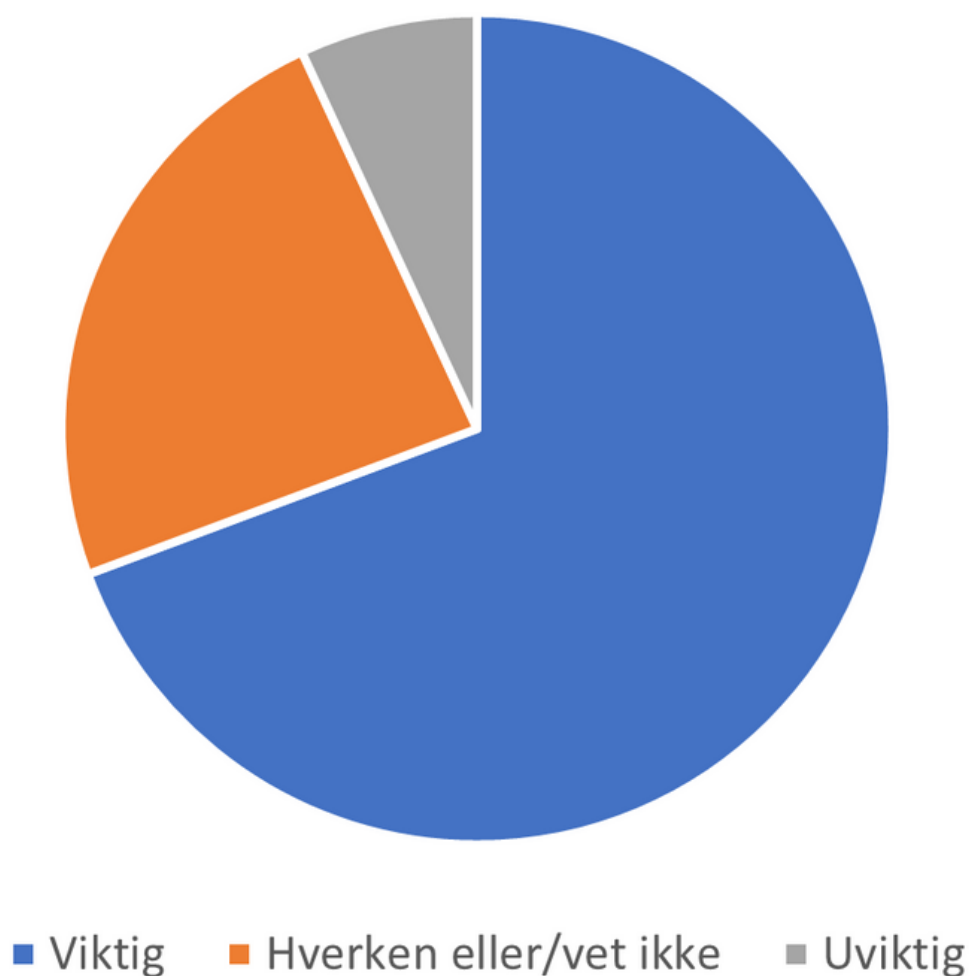
I dette delkapitlet oppsummerer vi resultatene, sortert etter tre undertema.

- Er arbeidsvilkår i mat- og drikkevareproduksjonen viktig for folk?
- Mener folk det er forskjell på norsk og utenlandsk mat og drikke, når det kommer til arbeidsvilkår?
- Har unge et annet syn på arbeidsvilkår i mat- og drikkevareproduksjon enn befolkningen ellers?

4.1 Er arbeidsvilkår i mat- og drikkevareproduksjonen viktig for folk?

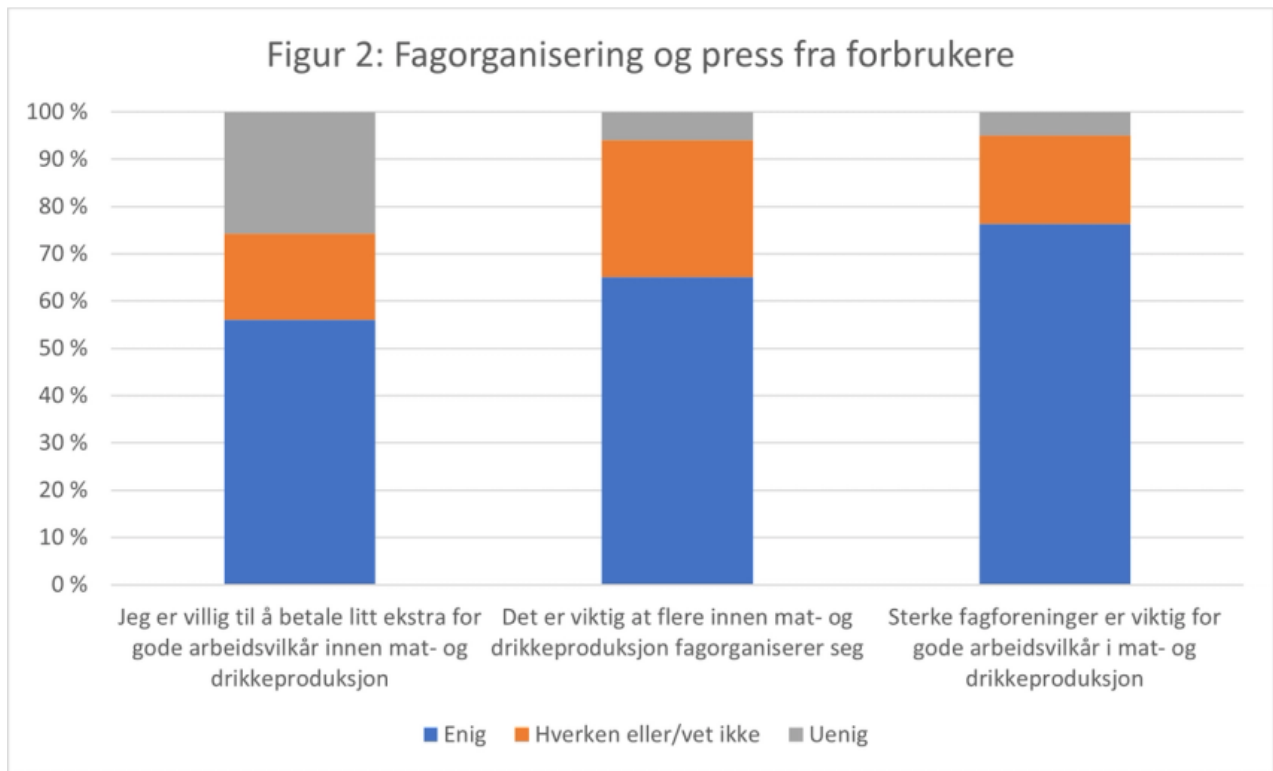
Svarene fra undersøkelsen viser et entydig bilde: Arbeidsvilkår i mat og drikkeproduksjon er viktig for et stort flertall av befolkningen . 70 prosent av de som svarte på undersøkelsen svarte at når det gjelder maten til sin husstand, så er gode arbeidsvilkår viktig for dem. 7 prosent svarte at arbeidsvilkår var uviktig for dem, mens 24 prosent svarte hverken eller, eller vet ikke. Dette er gjengitt i figur 1.

Figur 1: Når det gjelder maten til deg/din husstand, hvor viktig er gode arbeidsvilkår?

Figur 1

To viktige måter det kan bli lagt press på bedriftene for å løfte arbeidsvilkårene i mat- og drikkevareproduksjon, er gjennom press fra arbeidstakerne eller gjennom press fra forbrukerne. I undersøkelsen har vi stilt spørsmål om både synet på fagorganisering og på viljen til å velge en vare på grunn av arbeidsvilkårene i produksjonen, også hvis den koster mer. Begge deler er gjengitt i figur 2.

Figur 2

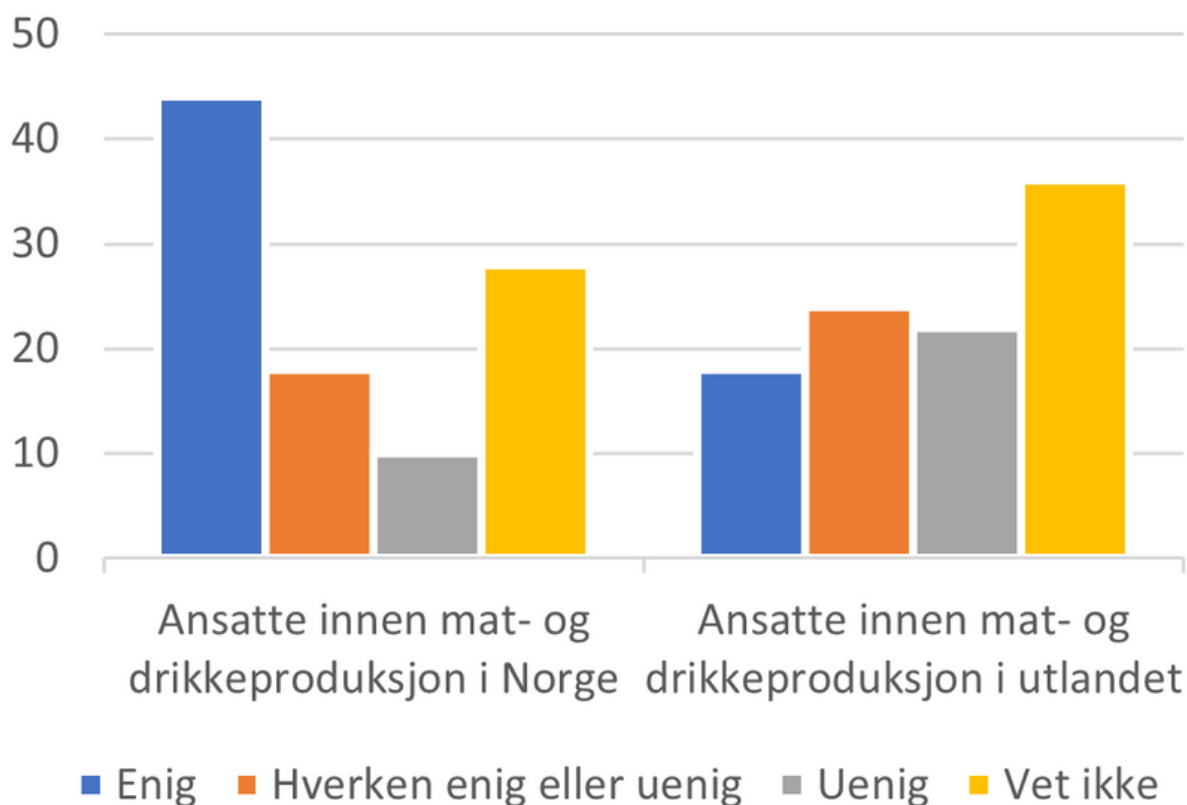
Det vi kan konkludere med er at et stort flertall er enig i at sterke fagforeninger er viktig for gode arbeidsvilkår, og at flere burde fagorganisere seg innen mat- og drikkevareproduksjon. Vi ser også av bakgrunnstallene i undersøkelsen at de som er kritiske til arbeidsvilkårene i norsk mat- og drikkevareproduksjon er mer opptatt enn andre av at flere bør fagorganisere seg i bransjen. Det er også et flertall som sier de er villig til å betale litt ekstra for gode arbeidsvilkår innen mat- og drikkevareproduksjon.

Synet på fagorganisering i bransjen varierer noe med inntekt, hvor gruppen med over 800.000 i inntekt skiller seg ut gjennom å være noe mindre positive til at flere burde fagorganisere seg. Men også i denne gruppen er det et flertall som ønsker økt fagorganisering innen mat- og drikkevareproduksjon.

4.2 Mener folk det er forskjell på norsk og utenlandsk mat når det kommer til arbeidsvilkår

Svarene fra undersøkelsen viser også her et entydig bilde: Folk har klart større tillit til lønns- og arbeidsvilkårene i norsk mat- og drikkevareproduksjon, enn utenlandsk. Mer enn dobbelt så mange er enige i at arbeidsvilkårene i norsk mat- og drikkevareproduksjon er gode, sammenlignet med andelen som mener arbeidsvilkårene er gode for importert mat og drikke. Dette stemmer godt overens med «fasit» fra delkapittel 2: Sosial bærekraft i næringsmiddelindustrien, om at Norge er bedre enn landene vi importerer mat fra. Det er også en høyere andel som oppgir at de er usikre på hvor gode arbeidsvilkårene er innen mat- og drikkevareproduksjon i utlandet, enn i Norge. Dette er gjengitt i figur 3.

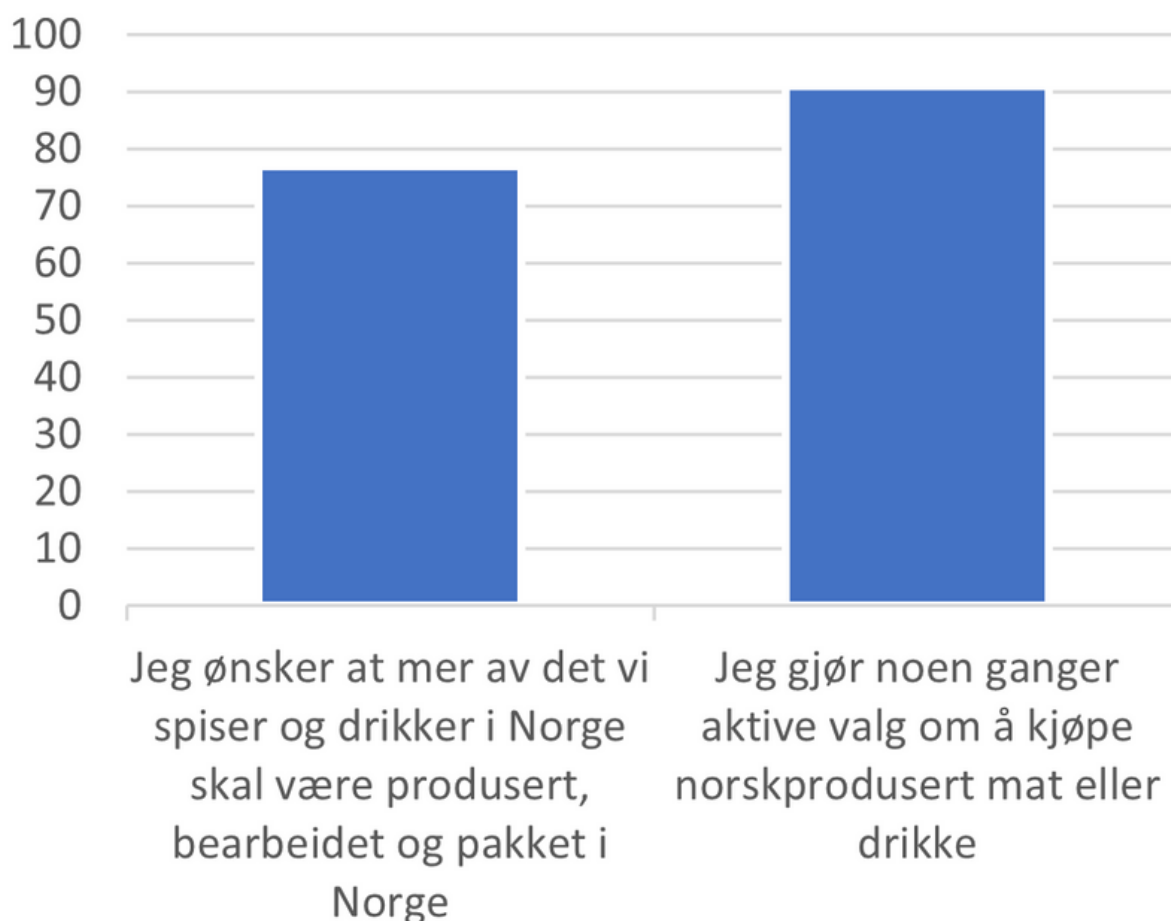
Figur 3: Har følgende grupper gode lønns- og arbeidsvilkår?

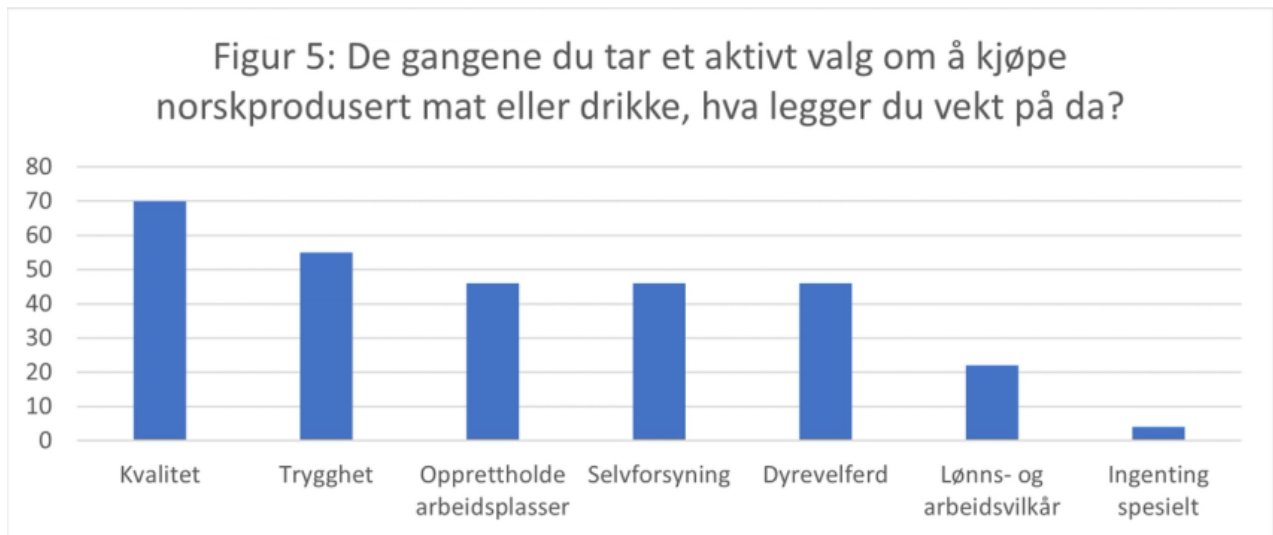
Figur 3

Svarene fra undersøkelsen viser at et stort flertall ønsker at mer av det vi spiser og drikker i Norge, skal være produsert, bearbeidet og pakket i Norge. Dette er gjengitt i figur 4. Tidligere undersøkelser har vist at omtrent samme andel svarer bekreftende på at det er viktig at mest mulig av maten vi spiser produseres i Norge.¹ Det nye med disse tallene, er at det ikke bare gjelder mat, men også drikke, og ikke bare produksjon, men også bearbeiding og pakking av mat og drikke. Det er med andre ord sterk støtte til både norske primærnæringer – landbruk, fiskeri og havbruk – og sterk støtte i befolkningen til å styrke hele den norske verdikjeden for mat. I vår undersøkelse er det bare 9 prosent som aldri tar et aktivt valg om å kjøpe norsk mat.

Figur 4: Støtten til norsk mat og drikke (prosent som er enige i påstand)

Figur 4

Figur 5

I undersøkelsen ble folk bedt om å krysse av på de hensynene de la vekt på når de aktivt valgte norsk mat over importert mat. Kvaliteten og tryggheten kommer høyest ut som begrunnelse. Noe færre lister opp at de gjør det for å opprettholde norske arbeidsplasser, selvforsyning eller dyrevelferd. Nesten en fjerdedel velger norsk mat på grunn av lønns- og arbeidsvilkårene.

Når det gjelder lønns- og arbeidsvilkår, er det færre som begrunner sine kjøp av norsk mat og drikke med lønns- og arbeidsvilkår (22 prosent), enn som sier at lønns- og arbeidsvilkår i produksjonen er viktig for dem (70 prosent). Det er flere mulige tolkninger av denne forskjellen. For eksempel kan det være slik at folk som mener at gode lønns- og arbeidsvilkår er viktig, ikke ser forbrukermakt som den viktigste måten å få dette på plass. 65 prosent ønsker økt fagorganisering i bransjen. En annen mulig fortolkning kan være at det ikke har vært mye debatt om forskjellen mellom arbeidsvilkår innen mat- og drikkevareproduksjon i Norge og i utlandet, og at folk dermed ikke har denne problemstillingen langt framme i tankene når de kjøper mat.

4.3 Har unge et annet syn på arbeidsvilkår i mat- og drikkevareproduksjon

Et flertall av respondentene under 35 år mener at det er viktig med gode arbeidsvilkår i produksjonen av mat og drikke til deres husstand – slik befolkningen ellers også gjør. Flertallet blant de unge er imidlertid litt lavere enn i befolkningen generelt. Dette kan kanskje forstås som et uttrykk for at andre verdier ved maten kan være relativt sett viktigere for unge. De under 35 legger for eksempel større vekt på billig mat. Dette igjen kan tenkes å ha sammenheng med at unge har lavere inntekt, eller oftere er utenfor arbeid. Det er klart flere av de under 35 år som har lav inntekt blant de som har svart på undersøkelsen, enn i befolkningen generelt.

Også den andre hovedkonklusjonen gjelder for de unge: De under 35 år mener at lønns- og arbeidsvilkårene mat- og drikkevareproduksjon er bedre i Norge enn i utlandet. Dessuten er flere av de unge usikre på hvor gode arbeidsvilkårene er – både i Norge og i utlandet.

5 Avsluttende betraktninger

Den norske arbeidslivsmodellen med et organisert arbeidsliv og anstendige velferdsordninger bidrar til at arbeidstakere kan nyte godt av gode sider ved jobben sin og samtidig blir vernet mot mange av de mindre gode. Det gjelder også for verdikjeden for mat i Norge. Det finnes betydelige utfordringer med dårlige vilkår i deler av denne sektoren, men det er liten tvil om at det står bedre stilt her enn i de fleste andre land i verden.

I dette notatet har vi spurt folk flest om hva de mener om arbeidsvilkår for maten og drikken de forbruker. Et klart flertall sier at vilkårene er viktig for dem. Et klart flertall mener at sterke fagforeninger er et viktig virkemiddel for å sikre gode vilkår, og et klart flertall mener flere innen produksjon, bearbeiding og pakking av mat bør fagorganisere seg.

Folk mener vilkårene i norsk mat- og drikkevareproduksjon er bedre enn for maten vi importerer, og for noen av de som aktivt velger norsk mat over importert mat i butikken, er arbeidsvilkårene i Norge utslagsgivende.

Undersøkelsen har også sett spesielt på de unge, og finner ikke store forskjeller mellom de under 35 og resten av befolkningen i synet på arbeidsvilkår innen mat- og drikkevareproduksjon.

Referanser

Arbeidslivet.no (2020). Organisasjonsgrad i Norge og Europa.

<https://www.arbeidslivet.no/lonn/organisering/organisasjonsgrad-i-norge-og-europa>

Eurofound (2023, 27. februar). European Working Conditions Telephone Survey 2021. Eurofound.

<https://www.eurofound.europa.eu/en/data-catalogue/european-working-conditions-telephone-survey-2021>

Food Chain Workers Alliance (2012). The Hands That Feed Us: Challenges and Opportunities for Workers along the Food Chain. Food Chain Workers Alliance

<https://foodchainworkers.org/wp-content/uploads/2012/06/Hands-That-Feed-Us-Report.pdf>

Fløtre, I. & Tuv, N. (2023, 30. mars). Hva er vanlig lønn i Norge? Statistisk sentralbyrå.

<https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/lonn-og-arbeidskraftkostnader/artikler/hva-er-vanlig-lonn-i-norge>

Hansen, A. & Sundqvist, N. (2021, 23. mars). Du får mye på kjøpet når du handler norsk. Nationen.

<https://www.nationen.no/du-far-mye-pa-kjopet-nar-du-handler-norsk/o/5-148-62846>

Haakaas, E. (2022). Moderne slaveri i Norge. Kagge.

International Union of Food, Agricultural, Hotel, Restaurant, Tobacco and Allied Workers' Associations (2020, 2. oktober). Child Labour.

<https://www.iuf.org/what-we-do/policy-perspectives/child-labour/>

Kapital (2023). Norges 400 rikeste.

<https://www.kapital.no/kapital-index/norges-400-rikeste>

Mortensen, Y. (2023, 27. august). Dette er den vanligste månedslønna i Norge. FriFagbevegelse

<https://frifagbevegelse.no/nyheter/dette-er-den-vanligste-manedslonna-i-norge-6.158.-892423.b9145dce29>

Mortensen, Y. & Hasås, T. (2023, 2. februar). Dette er lønna i over 350 yrker. FriFagbevegelse

<https://frifagbevegelse.no/nyheter/dette-er-lonna-i-over-350-yrker-6.158.933971.e0f3-6986f1>

NHO Mat og Drikke (2023). Tall og fakta

<https://www.nhomd.no/politikk/konjunkturundersokelse/tallogfakta/>

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund (2014, 22. desember). Viktig allmenngjøring. Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund.

<https://nnn.no/viktig-allmenngjoring/>

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund (2021). Til debatt [Debattheft til NNNS landsmøte 2021].

https://nnn.no/wp-content/uploads/2020/06/Debattheftet_Landsm%C3%B8te-2021.pdf

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund (2022, 5. oktober). Tiltak mot kriminalitet i arbeidslivet – handlingsplan lagt frem 1. oktober. Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund

<https://nnn.no/tiltak-mot-kriminalitet-i-arbeidslivet-handlingsplan-ble-lagt-frem-1-oktober/>

NTB (2019, 26. mars). Fiskeriministeren: - Forventer at aktørene er seriøse. E24

<https://e24.no/hav-og-sjoemat/i/vQjzj/fiskeriministeren-forventer-at-aktoerene-er-serioese>

Statens arbeidsmiljøinstitutt (2020). Næringsprofil: Næringsmiddelindustri.

<https://noa.stami.no/naering/naeringsmiddelindustri/>

Statens arbeidsmiljøinstitutt (2023). Arbeidsmiljøet i Norge og EU – en sammenlikning (7. europeiske arbeidsmiljøundersøkelse). Statens arbeidsmiljøinstitutt

<https://stami.no/content/uploads/2023/06/Arbeidsmilj%C3%B8et-i-Norge-og-EU-%E2%80%93-en-sammenlikning.pdf>

Fotnoter

1

Statens arbeidsmiljøinstitutt (2020)

2

NHO Mat og Drikke (2023).

3

Kapital (2023).

4

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund (2021).

5

Arbeidslivet.no (2020).

6

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund (2021).

7

Mortensen & Hasås (2023).

8

Fløtre & Tuv (2023).

9

Mortensen (2022).

10

Mortensen & Hasås (2023).

11

Se for eksempel Haakaas (2022).

12

NTB (2019).

13

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund (2022).

14

Eurofound (2023).

15

Statens arbeidsmiljøinstitutt (2023).

16

Food Chain Workers Alliance (2012).

17

International Union of Food, Agricultural, Hotel, Restaurant, Tobacco and Allied Workers' Associations (2020).

18

Hansen & Sundqvist (2021).

The logo consists of a white circle with the word "AGENDA" written in white, bold, uppercase letters in the center.